

**АНАЛИЗА
НА СОСТОЈБИТЕ ВО ВОСПИТНО – ОБРАЗОВНИОТ
СИСТЕМ НА УЧЕНИЦИТЕ ПРИПАДНИЦИ НА
ЗАЕДНИЦИТЕ ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Октомври 2017 ГОДИНА
СКОПЈЕ

ПРЕДГОВОР

Согласно Законот за унапредување и заштита на правата припадниците на заедниците кои се помалку од 20 % од вкупното население на Р.М. (Сл. весник бр.92 од 22 јули 2008 год.), "остварувањето и унапредувањето на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20 % од населението, се однесува на правата во областа на вработувањето согласно со принципот на соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците, употребата на јазикот, образованието (основно, средно и високо) , културата и други области во кои со закон се уредени правата на припадниците на заедниците" наведено во член 3.

Согласно член 5 од горенаведениот Закон, припадниците на заедниците од членот 1 став (2) на овој закон имаат право на образование во сите степени на својот јазик во согласност со закон.

Врз основа на одлуката на Агенцијата за остварување на правата на заедниците се задолжува Одделението за следење на остварувањето, унапредувањето и заштитата на правата на припадниците на заедниците да изготви анализа за воспитно-образовниот процес на учениците припадници на заедниците.

Анализата се изготвува со цел следење на состојбите во воспитно – образовниот систем и активно учество на Агенцијата со свои предлози и сугестии во креирањето на воспитно – образовната работа на МОН, БРО и поддршка на Владата во спроведувањето реформи и остварувањето на правото на образование на соодветниот мајчин јазик.

Образованието е една од клучните форми на запознавање на припадниците на заедниците со своите посебности, култура и јазик, а воедно и механизам кој обезбедува интеграција на единката во општеството.

Значењето на образованието на припадниците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20 % од популацијата на РМ може да се согледа преку неколку параметри, а пред се клучно прашање претставува пристапот на припадниците на овие заедници до квалитетно образование користејќи ја притоа можноста да го користат својот мајчин јазик. РМ има обврска преку образованието да им овозможи на различните етнички групи развивање на чувство на припадност на нивните заедници, вклучување и инклузија на заедниците во општеството преку образовниот процес, а воедно преку образованието да го едуцира мнозинството и да ја јакне свеста меѓу граѓаните за разноликоста и мултикултурноста на нашето општество.

Во РМ, зависно од степенот и видот на образовниот процес, ова право од страна на припадниците на заедниците се остварува на различни нивоа:

- Право на образование и следење на наставата на мајчин јазик
- Право на запознавање и учење на мајчиниот јазик
- Право на следење на настава по изборен предмет – Запознавање со јазикот и културата на заедницата

ПРАВНА РАМКА ЗА ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ ВО Р.М.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Со членот 44 од Уставот на Република Македонија со којшто на секој граѓанин му се гарантира правото на образование достапно секому под еднакви услови, се воспостави солидна основа за обезбедување рамноправен статус на побројните етнички заедници во образовниот систем. Определено е и дека друг јазик (освен македонскиот) што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, е службен јазик, а припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженије заради изразување, негување и развивање на својот идентитет, како и право на настава на својот јазик во основното и средното образование (во училиштата во коишто образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик)¹.

Во Законот за основно образование², меѓу наведени цели се оние коишто имплицитно се однесуваат на родовата осетливост, а поексплицитно на почитувањето на културните разлики. За учениците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик, се определува наставата да се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница.

Концепцијата на деветгодишно основно воспитание и образование³, ја постави основата за воведување промени во наставниот план за задолжителното основно образование и во наставните програми по сите предмети од I до IX одделение. За прв пат од нашето осамостојување, наставниот план и програми произлегуваат од програмски документ со дефинирани принципи и цели за развојот на основното образование. За прв пат се воведуваат и принципите што влијаат врз родовата сензитивност и мултикултурноста, и тоа: демократичност, недискриминација, почитување на

---

¹ Устав на Република Македонија, (член 48)

² Закон за основното образование, Службен весник на РМ бр. 103/08 (членови: 2, 3, 9, 14, 100, 104, 119).

³ Концепција на деветгодишно основно воспитание и образование, (2007). Скопје: Биро за развој на образованието

индивидуалните разлики меѓу учениците, целосен развој на личноста на ученикот, разбирање на другите и мултикултурност.

Во Национална програма за развој на образованието во периодот 2005 – 2015⁴, се инсистира на сензитивен однос кон родовата еднаквост и промоцијата на културниот идентитет во мултикултурен контекст.

Декларацијата за заштита на правата на детето⁵ ја истакнува потребата од образование во коешто воспитната функција се насочува кон „развојот на личноста на детето и подигање на свеста за соживот, за почитување на националните, културните и другите општоцивилизациони вредности и за прифаќање на различностите и поттикнување на адекватни форми на културни, уметнички, рекреативни и слободни активности“.

Во Националниот акционен план за правата на децата⁶, акцент е ставен на задолжително, бесплатно и квалитетно основно образование, како и интрекултурна кохезија на сите.

Во Методологијата за вреднување на учебниците⁷, во делот за критериумите за вреднување на учебниците, е наведено дека учебникот мора да даде основа за спознавање на другите, начинот на однесување, културата, обичаите, вероисповедта, родовата припадност, потоа за познавање на базичните човекови права, недискриминација, и за развивање интерес и почит за културата и традициите. Методологијата не дозволува во учебниците да се користат изрази и термини со негативни пораки и потценувачки ставови кон одредени заедници и личности.

Со Законот за учебници⁸ за основно и средно образование се одредува обврска учебниците да се издаваат и на јазикот и на писмото во согласност со прогласувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација⁹ во 2010 година, во Република Македонија, се забранува секоја директна и индиректна дискриминација врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етникум, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа која е предвидена со закон. (Член 3 од Законот).

Во основните училишта во РМ наставата по сите предмети се одвива на македонски, албански, турски и српски јазик. Во согласност со одредбите за почитување на јазичниот и културниот идентитет на припадниците на заедниците од 3-то до 9-то одделение им се нуди можност да ги изучуваат и следните изборни предмети – Јазик и култура на Власите, Ромите и Бошњациите. Учениците кои ќе ги изберат овие предмети можат да ги изучуваат континуирано до завршувањето на основното образование со по два часа неделно (концепција за деветгодишно основно воспитание и образование,

---

⁴Национална програма за развој на образованието 2005-2015, Министерство за образование и наука, 2004.

⁵Декларација за заштита на правата на детето. Собранието на Република Македонија, Бр. 07-5188/1, 20 октомври, 2003 г.

⁶Национален план за акција за правата на децата во Република Македонија, 2005-2015 г., Скопје, 2005

⁷Методологија за вреднување на учебниците за основно и средно образование, Биро за развој на образованието, Скопје, 2009

⁸Закон за учебници за основно и средно образование, Службен Весник на Република Македонија, бр.98/08, член 3.

⁹Со Указ на владата во Службен весник на РМ, бр. 50 од 13.04.2010 година

министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието февруари 2007, Скопје).

Основните училишта се поделени според основачот и можат да бидат државни и општински. Државното го основа Владата, а општинското самата општина врз основа на мислење добиено од Владата.(член 16, Закон за основно образование). Финансирањето на основните училишта спаѓа во надлежност на општините (Закон за локална самоуправа, член 22). Според член 25 од истиот закон, Министерот за образование и наука ја утврдува концепцијата на образование и воспитание врз основа на која се донесуваат наставниот план и наставните програми, додека во основното училиште воспитно образовната програма се организира и остварува според наставен план кој, на предлог на Бирото за развој на образование, го утврдува Министерот.

Орган за управување во основното училиште е Училишниот одбор кој е составен од девет шлена тројца претставници од наставниците, стручните соработници и воспитувачите во училиштето, тројца претставници од родителите на учениците, двајца претставници од основачот и еден претставник од Министерството. Мандатот на членовите трае три години, додека мандатот на родителите трае до завршувањето на образованието на нивното дете , но не и подолго од три години, а одлуките се донесуваат со мнозински број на гласови. Членовите во овој орган од страна на наставниците ги бира Наставничкиот совет, додека членовите од страна на родителите ги бира Советот на родителите. Овој орган ги регулира статутот, годишната програма и извештајот на училиштето пред советот на општината, донесува програма за развој на училиштето, програма за воведување повисоки стандарди и други програми, предлага финансиски план до оснивачот, предлага завршна сметка до основачот и објавува јавен оглас за избор на директор и други обврски пропишани со закон.

Од друг аспект, орган на раководење со училиштето е Наставничкиот совет кој го сочинуваат одделенските и предметните наставници и стручните соработници, а кој го свикнува и води директорот. Овој орган е одговорен за годишната програма за развој и програма за работа, ги разгледува наставниот план и програмите и нивното извршување, ги разгледува плановите за извршена самоevaluација и интегрална evaluација, го разгледува успехот на учениците и го одобрува нивното напредување во училиштето, го разгледува годишниот извештај за работа на наставниците и стручните соработници и Националниот извештај за работа на наставниците и стручните соработници и предлага соодветни мерки, дава предлози за напредување на наставниците и стручните соработници на училиштето, одлучува за воспитни мерки за учениците.

Квалитетот на наставата во основното училиште според законодавната рамка се обезбедува преку Училишниот одбор кој на секои четири години донесува Програма за развој на училиштето. Во неа се земени предвид резултатите од самоevaluацијата спроведена од страна на училишната комисија, советодавната и струшна помош од Бирото за развој на образованието, потоа препораките од извештајот од интегралната evaluација која се спроведува од страна на Државниот просветен инспекторат, како и резултатите од екстерната evaluација кои се содржани во годишниот извештај за работа на наставниците и стручните соработници од страна на Државниот испитен центар.

Самоевакуацијата се одвива на секои две години и ја остварува комисија составена од членовите на наставниците, стручните соработници и родителите, формирана од страна на Училишниот одбор по предлог на директорот. Овој процес на самоеvaluација ги опфаќа областите на организација и реализација на наставата и учењето, успесите на

учениците, професионалниот развој на наставниците, стручните соработници и воспитувачите, комуникации со јавноста, соработка со родителите и локалната средина. Извештајот од оваа самоевалуација со предлог мерки за подобрување се доставува до училишниот одбор, директорот и основачот на училиштето. Одговорни за постапување по предлог мерките за подобрување се директорот и училишниот одбор.

Според Законот за основно образование, Законот за буџетите на Република Македонија, Законот за извршување на Буџетот на РМ и Законот за финансирање на единиците на локална самоуправа, финансирањето на основните училишта оди преку блок дотациите и наменските дотации од државниот буџет на РМ. Пресметката на висината на финансиските средства кои ќе ги прими општината за раководење на училиштата зависи од бројот и густината на населението и бројот на ученици во таа општина. Министерството за образование одредува мерила и критериуми по кои ќе се распределат средствата за државните основни училишта, додека Советот на општината ги одредува мерилата и критериумите за општинските основни училишта.

Контролниот механизам за работата на училиштата делумно се наоѓа и во рацете на Државниот просветен инспекторат. Во негова надлежност спаѓа проверка на функционирањето на условите за вршење на наставна дејност, условите во училиштата и студентските домови, воспитно-образовниот процес од предучилишна возраст до средно образование, посебните услови за избор и усовршување на наставниците, стручните соработници и воспитувачите, употребата на учебниците, реализацијата на наставните планови и програми и вон – наставните активности. Сепак генералната и деталната контрола ја врши Бирото за развој на образованието од предучилишно до средно образование, средното стручно и уметничко образование и стручните предмети, специјалистичкото образование и образованието за возрасни, образованието на децата со посебни потреби, како и образованието на децата на граѓаните на РМ во странство кои го изучуваат македонскиот јазик и култура. Бирото за развој на образованието му ги предлага на Министерот концептите за образование и наставните програми од предучилишна возраст до средното образование. Исто така изработува образовни стандарди како и стандарди за оценка на постигнувањата на учениците, изработува концепција за учебник, програма за издавање и стручно вреднување на учебник, предлага тестови до стручно образование, како и генерален распоред за проверување на постигнувањата на учениците по предметите од основно, гимназиско и уметничко образование.

1. Основни училишта во Р.Македонија

- **Основни училишта каде се изведува редовна настава на јазиците на припадниците на заедниците и изборен предмет „јазик и култура на заедниците”¹¹**

---

¹¹ Информации од МОН- Управа за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците.

Редовна настава на турски наставен јазик

1. Петар Здравковски Пенко – Бутел
2. Свети Кирил и Методиј - Босилево
3. Јосип Броз Тито - Валандово
4. Страшо Пинџур - Валандово
5. Гоце Делчев -Василево
6. Врапчиште – Врапчиште
7. Мустафа Кемал Ататурк - Гостивар
8. Единство - Гостивар
9. Исмаил Кемали - Гостивар
10. Д.А. Габерот-Демир Капија
11. Кочо Рацин – Дојран
12. Вера Циривера Трена - Долнени
13. Страшо Пинџур - Карбинци
14. Санде Штерјовски - Кичево
15. Гоце Делчев - Конче
16. Браќа Миладиновци - Могила
17. Братство – Единство - Охрид
18. Мустафа Кемал Ататурк – Пласница
19. Јунус Емре - Пласница
20. Кирил и Методиј – Прилеп
21. Крсте Петков Мисирков - Радовиш
22. Никола Карев - Радовиш
23. Мите Богоевски - Ресен
24. Браќа Миладиновци - Ресен
25. Драга Стојановска - Сопиште
26. Браќа Миладиновци - Струга
27. Маршал Тито - Муртино – Струмица
28. Даме Груев - Струмица
29. Маршал Тито - Струмица
30. Мустафа Кемал Ататурк - Студеничани
31. Кирил Пејчиновиќ - Теарце
32. Истигбал - Тетово
33. Братство Единство - Тетово
34. Братство Мигени- Тетово
35. Мустафа Кемал Ататурк - Центар Жупа
36. Неџати Зекерија- Центар Жупа
37. Јашар Б.Шкупи - Чаир
38. Тефејуз - Чаир
39. Тоше Арсов - Штип
40. Гоце Делчев - Штип

Во Република Македонија во 27 општини во 40 училишта се изучува настава на турски наставен јазик од кои во 15 училишта наставата е од прво до петто одделение а потоа учениците се приморени наставата од шесто до деветто одделение да ја продолжат или на друг јазик или пак во околните училишта каде има настава на турски јазик.

Редовна настава на српски наставен јазик

1. Браќа Рибар – Куманово
2. Светозар Марковиќ Старо Нагоричане
3. Свети Кирил и Методиј - Чучер Сандево

Експериментална настава на босански наставен јазик

1. Дитурија - Сарај
2. Рајко Жинзифов - с. Оризари - Велес
3. Алија Авдовиќ - Студеничани (во моментот не се реализира настава)

Во РМ од 2010 година се изведува експериментална настава на босански јазик за која има изготвени наставни програми од прво до деветто одделение во согласност со бројот на часови предвидени во наставната програма наменета само за овие три училишта и право на изучување на избран предмет од 3 – до 9 то одделение.

Изборен предмет " Јазик и Култура" на бошњациите

1. Лирија - Долнени
2. Мирче Ацев - Долнени
3. Пере Тошев - Долнени
4. Никола Карев - Крушево
5. Алија Авдовиќ -Студеничани
6. Рајко Жинзифов - Чаир
7. Хасан Приштина - Чаир

Изборен предмет " Јазик и Култура" на власите

1. Гоце Делчев - Битола
2. Елпида Караманди - Битола
3. Кузман Јосифовски Питу - Кисела Вода
4. Круме Кепески - Кисела Вода
5. Невена Г. Дуња – Кисела Вода
6. Никола Карев - Крушево
7. Славејко Арсов -Штип
8. Тошо Арсов - Штип
9. Димитар Влахов - Штип
10. Гоце Делчев - Штип
11. Ванчо Прке- Штип

Власите имаат право на избран предмет Јазик и култура на Власите од 3 до 9 то одд.

Изборен предмет " Јазик и Култура" на Ромите

1. Санде Штерјоски – Кичево
2. Васил Главинов – Чаир
3. Јашар Б. Шкупи - Чаир
4. Рајко Жинзифов - Чаир
5. Димитар Влахов – Штип
6. Гоце Делчев – Штип
7. Ванчо Прке- Штип
8. Браќа Рамиз Хамид - Шуто Оризари
9. 26 Јули – Шуто Оризари
10. Браќа Миладиновци -Куманово
11. Крсте Мисирков - Куманово
12. 11 Октомври - Куманово
13. Климент Охридски – Делчево

Изборен предмет Јазик и култура на Ромите се изучува од 3 – 9 одделение.

2. Ученици во деветгодишното основно образование во Р.М.¹²

- Вкупен број на запишани ученици во 2016/2017 учебна година во основно образование по одд 1-9¹⁰

Одделение	Вкупен број на ученици	машки	женски
Вкупно	192 715	99 381	93 334
I	23 266	12 071	11 195
II	22 035	11 456	10 579
III	21 440	10 982	10 458
IV	21 074	10 836	10 238
V	20 814	10 752	10 062
VI	20 597	10 529	10 068
VII	21 141	10 936	10 205
VIII	21 351	11 008	10 343
IX	20 997	10 811	10 186

¹² Државен завод за статистика / Соопштение со бр 2.4.17.04 од .05.2017 година / Основни - средни училишта, ученици и наставен кадар во учебната 2016/2017 година

- Вкупен број на ученици кои завршиле основно образование во 2016/2017 од припадници на заедниците помалку од 20 % од населението во Р.М .¹¹

етнична припадност	вкупно запишани	машки	женски
Турци	8902	4656	4246
Срби	1258	704	554
Роми	9356	4804	4552
Бошњаци	2044	1063	981
Власи	296	155	141

- Вкупен број на ученици кои следат редовна и изборна настава на јазиците на заедниците

наставни јазици		експериментална	изборен предмет јазик и култура	
турски	српски	босански	власи	роми
6253	165	283	221	2244

Од вкупниот број (8902) ученици кои се изјаснале како припадници на турската етничка заедница 69,12% (6153) од нив следат редовна настава на турски наставен јазик. Останатиот процент од учениците следи редовна настава на македонски или албански наставен јазик.

Од вкупниот број (1258) ученици кои се изјаснале како припадници на српската етничка заедница само 13,11% (165) од нив следат редовна настава на српски наставен јазик.

Од вкупниот број (2044) ученици кои се изјаснале како припадници на бошњачка етничка заедница 13,84 % (283) од нив следат експериментална настава на босански наставен јазик и изборен предмет.

^{11a} Податоци од Управа за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците со број 23-13784/1

Од вкупниот број (296) на ученици кои се изјасниле како припадници на влашката етничка заедница 74,66 % (221) од нив следат изборен предмет Јазик и Култура на Власите.

Од вкупниот број (9356) на ученици кои се изјасниле како припадници на ромската етничка заедница само 23,98% (2244) од нив следат изборен предмет Јазик и Култура на Ромите.

Што се однесува до правото на изборен предмет Јазик и култура на заедниците, согласно Концепцијата за деветгодишно образование на помалубројните заедници, односно на Бошњациите, Власите и Ромите им е овозможено јазикот на заедницата да го изучуваат од трето по еден час, а од четврто до деветто одделение по два часа неделно. На српската и турската заедница им е овозможено преку редовна настава да го изучуваат мајчиниот јазик и истите немаат право на изборно изучување.

Според концепцијата училиштата се должни да спроведат анкета меѓу учениците за кои изборни предмети од понудените се заинтересирани, а особено во училиштата каде има поголем број од етнички заедници треба да им се нудат изборните предмети по предметот јазик и култура на заедниците.

СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ

Средното образование е задолжително за секој граѓанин, а во јавните средни училишта е бесплатно. Во РМ се дозволува основање на општински, државни и приватни средни училишта. Согласно Уставот на РМ припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во средното образование, а во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.(концепција за деветтогодишно, 37)За припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик, воспитно- образовната дејност во јавните средни училишта се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница на начин и под услови утврдени со закон, а притоа учениците задолжително го изучуваат и македонскиот јазик.(концепција, 20,чл.4)

Согласно Календарот за организација на учебната 2016/2017 година во јавните средни училишта, традиционалниот ден на просветата за припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик се одбележува со организирање на културни и други манифестации. Во делот на заштитата на чувствата и припадност на учениците кон сопствените етнички заедници, домашната правна рамка предвидува учебник да се повлече од употреба доколку содржи материја со која се навредуваат историјата, културата и другите вредности на граѓаните кои се дел од , меѓудругите, и турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, бошњачкиот народ и другите(чл. 3 Закон за изменување и дополнување на Законот за учебници за основното и средното образование)

1. Средни училишта во Р. Македонија

- Редовна настава на турски наставен јазик во средното образование

1. СРЕДНО ОПШТИНСКО УЧИЛИШТЕ “ГОСТИВАР”	Гостивар	мак, алб, турски
2. СРЕДНО ОПШТИНСКО МЕДИЦИНСКО УЧИЛИШТЕ “ГОСТИВАР”	Гостивар	мак, алб, турски
3. СРЕДНО ОПШТИНСКО ТЕХНИЧКО УЧИЛИШТЕ “ГОСТИВАР”	Гостивар	мак, алб, турски
4. СРЕДНО ОПШТИНСКО ЕКОНОМСКО УЧИЛИШТЕ “ГОСТИВАР”	Гостивар	мак, алб, турски
5. ОПШТИНСКО СРЕДНО УЧИЛИШТЕ ”МИРКО МИЛЕСКИ”	Кичево	македонски турски
6. СРЕДНО ОПШТИНСКО УЧИЛИШТЕ “КОСТА СУСИНОВ”	Радовиш	македонски турски
7. СРЕДНО ОПШТИНСКО УЧИЛИШТЕ “ЦАР САМОИЛ”	Ресен	мак, алб, турски
8. СРЕДНО ОПШТИНСКО УЧИЛИШТЕ “Др.Темо”	Струга	мак, алб, турски
9. СРЕДНО УЧИЛИШТЕ НА ГРАД СКОПЈЕ ГИМНАЗИЈА “ЈОСИП БРОЗ ТИТО”	Скопје	македонски турски
10. СРЕДНО УЧИЛИШТЕ НА ГРАД СКОПЈЕ “ЦВЕТАН ДИМОВ”	Скопје	мак, алб, турски
11. СРЕДНО УЧИЛИШТЕ НА ГРАД СКОПЈЕ “ДИМИТАР ВЛАХОВ”	Скопје	мак, алб, турски
12. СРЕДНО ОПШТИНСКО МЕДИЦИНСКО УЧИЛИШТЕ “НИКОЛА ШТЕЈН	Тетово	мак, алб, турски
13. СРЕДНО ОПШТИНСКО УЧИЛИШТЕ “АТА”	Центар Жупа	македонски турски

Во Република Македонија во 8 општини во 13 училишта се изучува настава на турски наставен јазик во средно гимназиско и средно стручно образование.

2. Ученици во средното образование на Р.М.

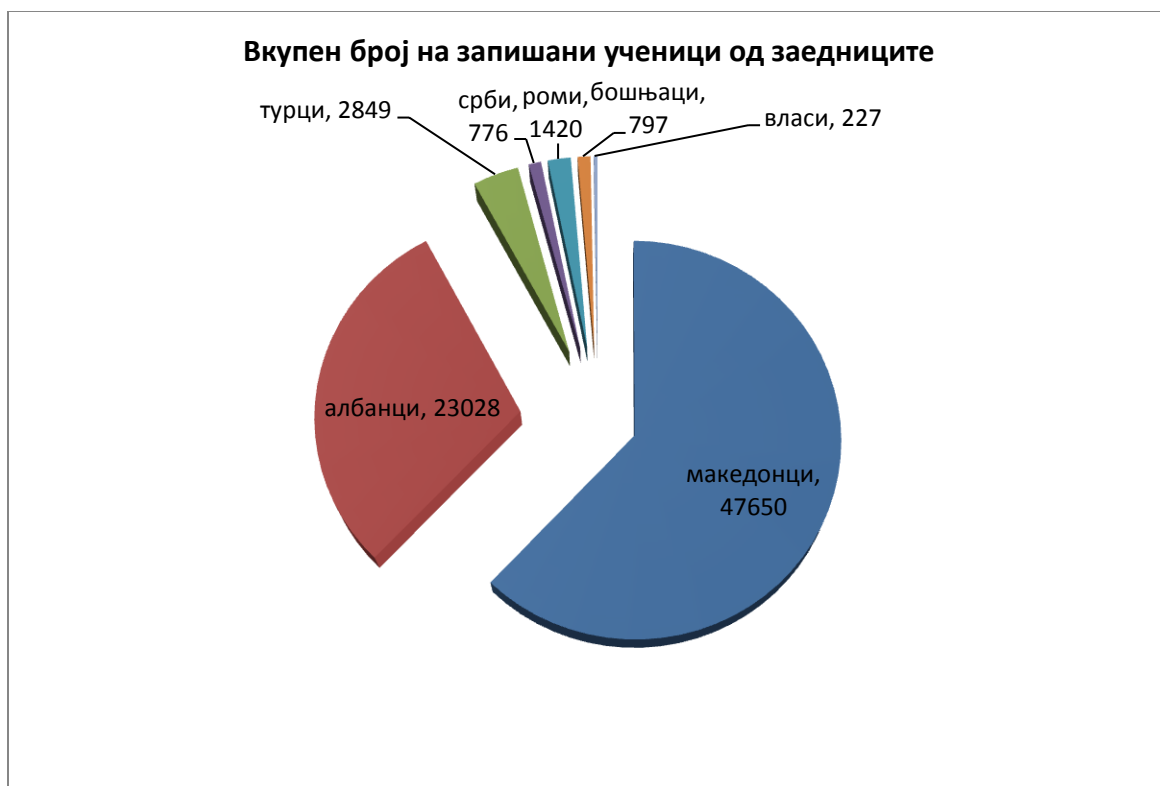
- Вкупен број на запишани ученици¹³
- Во учебната 2016/2017 година се запишани вкупно 77625 ученици (36 038 се од женски пол) од кои 2116 во приватни училишта, 236 специјални средни училишта и 269 во средни верски училишта.
- Вкупен број на запишани ученици во средно образование припадници на заедниците помалку од 20 %¹²

етничка припадност	вкупно	машки	женски
Турци	2849	1539	1310
Срби	776	416	360
Роми	2097	1175	922
Бошњаци	797	418	379
Власи	227	113	114

---

¹³ Државен завод за статистика / Соопштение со бр 2.4.17.04 од .05.2017 година / Основни - средни училишта, ученици и наставен кадар во учебната 2016/2017 година

¹²а Податоци од Управа за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците со број 23-13784/1

- Вкупен број на ученици кои следат настава на јазиците на заедниците

наставен јазик	вкупно	I-година	II-година	III-година	IV-година	приватно
Турски	1365	273	279	308	272	233

Од вкупниот број (2849) ученици кои се изјаснале како припадници на турската етничка заедница само 47,91% (1365) од нив следат редовна настава на турски наставен јазик. Останатиот процент од учениците следи редовна настава на македонски или албански наставен јазик.

ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ

Државјаните на Р.М. имаат под еднакви услови право на образование на високообразовните установи во РМ . Високообразовните установи можат да бидат јавни, приватно-јавни непрофитни установи и приватни (профитни или непрофитни) установи. Согласно домашното законодавство наставата на високообразовните установи се изведува на македонски јазик. Сепак, припадниците на заедниците заради изразување , негување и развивање на својот идентитет, имаат право наставата на јавните високообразовни установи, по соодветни студиски програми и содржини , да ја изведуваат на јазикот на заедницата, во согласност со законот за високо образование и статутот на високообразовната установа. Финансирање од страна на државата се обезбедува за високото образование и за јазикот кој што го зборуваат најмалку 20% од населението во РМ, поточно истото е ограничено само на образование на албански јазик, а не и на некој од јазиците на петте помалубројни заедници.

Наставата на јавните педагошки високообразовни установи може да се одвива и на јазиците на припадниците на другите заедници кои не се мнозинство во РМ. Кога наставата се изведува на јазиците на припадниците на заедниците кои не се мнозинство, македонскиот јазик се изучува како посебен наставен предмет и наставата се изведува на македонски јазик најмалку уште на два наставни предмети(чл.103 ст.1,2,3,8 и 9 од законот за високото образование (сл.весник на РМ бр. 35/2008, 103/2008, 26/2009,83/2009, 99/2009, 115/2010, 17/2011, 51/2011, 123/2012)

Високото образование во РМ се спроведува на 5 државни универзитети, 18 приватни високообразовни институции акредитирани од МОН и една приватно- јавна непрофитна високообразовна установа.(извор Министерство за образование и наука,<http://mon.gov.mk/en/component/article/597>)

На најголемиот државен универзитет Свети Кирил и Методиј. Скопје наставата на сите факултетиво состав се изведува на македонски јазици неговото кирилско писмо, освен на Педагошкиот факултет Свети Климент Охридски каде наставата на студиските групи за одделенска настава и за предучилишно воспитание се изведува на македонски, албански и на турски наставен јазик. На вториот по големина државен универзитет Свети Климент Охридски, Битола наставата на сите факултети во состав на институцијата се спроведува на македонски јазик. Иста е ситуацијата и со третиот по големина државен универзитет Гоце Делчев Штип додека пак на државниот универзитет Тетово во чиј состав има 11 факултети, наставата се спроведува на албански јазик и неговото писмо.

Ситуацијата со приватните високообразовни установи е поразлична. Овие институции обезбедуваат низа на наставни програми кои се одвиваат на неколку јазици, првенствено на македонски, албански и англиски јазик, меѓутоа ни една од нив не нуди можност за студирање и следење на наставата на некои од јазиците на заедниците кои се помалку од 20% од вкупното население во РМ. Сепак, некои од нив со своите

статути оставаат простор наставата да може да се изведува и на јазик кој е во употреба во РМ, како и на друг светски јазик, согласно Законот за високо образование.

Што се однесува до изучувањето на јазиците на помалубројните етнички заедници, на Филолошкиот факултет во Скопје долги години постојат посебни катедри за турски јазик и книжевност и за српски јазик и книжевност. Од академската 2010/11 година за првпат ромскиот јазик и култура е воведен како изборен предмет на Филолошкиот факултет во Скопје. Влашкиот јазик веќе неколку години се изучува како изборен предмет на Педагошкиот Факултет при Универзитетот Гоце Делчев во Штип како изборен предмет во трет семестар за две студиски програми- предучилишно воспитување и одделенска настава.

- **Студенти во високото образование на Р.М.** ¹³¹⁴

- Вкупен број на запишани студенти на државни и приватни универзитети:
Вкупен број запишани студенти 58083 од кои 51817 во Државните, додека 7535 во приватните универзитети.
- Вкупен број на запишани студенти припадници на заедниците
- Запишани студенти за првпат во прва година, според припадноста кон етничка заедница, 2016/2017

Турци	412
Срби	198
Роми	52
Бошњаци	97
Власи	169

Од вкупно 16710 запишани студенти на универзитетите во прва година 2,46 % се студенти од турската заедница, 1,18 од српската, 0,31 од ромската, 0,58 од бошњачката, 1,01 од влашката заедница во Р.Македонија.

- Запишани студенти на додипломски студии , државјани на Република Македонија, според припадноста кон етничка заедница, 2016/2017

Турци	1256
Срби	621
Роми	174
Бошњаци	241
Власи	369

¹⁴ Запишани студенти на високите стручни школи и факултетите во Република Македонија во академската 2016/2017 година/Соопштение на Државен завод за статистика со бр. 2.1.17.27 од 04.07.2017 година.

- **Дополнителни квоти утврдени од Влада на Р.М.**

Во насока на зголемување на бројот на студенти припадници на помалубројните заедници и обезбедување на принципот – начелото на соодветна и правична застапеност Владата на РМ носи одлуки за квоти за упис на студенти. Во академската 2017/18 година со Одлука на Владата на РМ бр.44-2758/1 од 16.6 2017 година дополнително треба да бидат запишани студенти припадници на помалубројните заедници, кој број не треба да биде повисок од 10% од вкупниот број студенти кои се запишуваат во прва година – прв циклус студии на ниво на факултет.

За обезбедување правична и соодветна застапеност на студентите припадници кои не се мнозинство во Република Македонија, на факултетите во академската 2017/2018 година, со Одлука на Владата на РМ бр.44-2754/1 од 16.6 2017 година, дополнително треба да бидат запишани студенти припадници на овие заедници, чиј број не треба да е повисок од 10% од вкупниот број на студенти кои се запишуваат во прва година на ниво на единица¹⁵.

При тоа, во рамките на овој процент, соодветно треба да бидат застапени припадниците на сите заедници, до процентот со кој соодветната заедница е застапена во вкупното население на Република Македонија. Процентот на студентите, припадници на овие заедници, заедно во државната и дополнителната квота, треба да биде до процентот на застапеноста на соодветната заедница во вкупното население на Република Македонија. Прегледот на бројот на кандидатите е утврден според Извештајот за учеството на другите заедници кои не се мнозинство во РМ, во вкупното население во РМ од Пописот во 2002 година и тоа:

Национална припадност	Број	Учество во %
Македонци	1297981	64,17%
Албанци	509083	25,17%
Турци	77959	3,85%
Роми	53879	2,66%
Срби	35939	1,78%
Бошњаци	17018	0,84%
Власи	9695	0,48%
Други	20993	1,05%
Вкупно	2022547	100%

Бројот на припадниците на заедниците опфатени во категоријата други, треба да се утврдува кумулативно од сите други заедници, според вкупниот број поени, односно

¹⁵ Одлуката на Владата на РМ за учебната 2017/2018 година, (РМ бр.44-2754/1 од 16.6 2017 година) / Превземено од Универзитетот Св.Кирил и Методиј - У П А Т С Т В О за реализација на Конкурсот за запишување студенти на прв циклус студии во учебната 2017-2018 година

предимство ќе имаат кандидатите со највисок број поени. Во рамките на предвидените квоти за малцинските заедници, треба да се земе во предвид изјаснувањето на идните студенти во однос на националната припадност, онака како што е наведено во дипломите за завршено средно образование, или свидетелставата од прва до четврта година на средното образование. Изјаснувањето во пријавата од факултетот, односно високата стручна школа, треба да се совпаѓа со изјаснувањето во дипломата за завршено средно образование или свидетелствата. Доколку во дипломата за завршено средно образование или во свидетелствата не е наведена националната припадност, ученикот е должен да поднесе писмена изјава заверена кај нотар во која ќе се произнесе за националната припадност

Достапност на учебници во редовна и изборна настава на јазиците на заедниците

Според законот за учебници¹⁶ за основно и средно образование учебник, е основно наставно средство и извор на знаење за остварување на воспитно-образовните цели утврдени со наставниот план и програми на основното и средното образование. Учебниците се издаваат на македонски јазик и неговото кирилско писмо. За учениците од припадниците на заедниците кои наставата ја следат на јазик и писмо различен од македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, учебниците се издаваат на јазикот и писмото на којшто се остварува наставата. Учебниците за учениците во јавните основни и средни училишта се бесплатни. Учебникот се изработува според наставниот план и програми за соодветното одделение и предмет и Концепцијата за учебник, што на предлог на Бирото за развој на образованието ја утврдува министерот надлежен за образование.

Во дописот добиен од Министерството за образование и наука- педагошка служба со број 22-806/2 од датум 21.11.2017 во врска со достапноста на учебниците за редовна и изборна настава на јазиците на заедниците се дадени следниве информации:

- "Учебниците за деветгодишно основно образование за редовна настава на турски наставен јазик од прво до деветто одделение по сите наставни предмети се преведени и издадени. Сите учебници кои се обезбедуваат по основ на откуп на тиражи се дистрибуирани до училиштата. Учебниците кои се обезбедуваат по основ на печатење ќе бидат дистрибуирани по завршување на печатењето на истите, вклучувајќи го и учебникот по предметот турски јазик за деветто одделение.
- Учебниците за деветгодишно основно образование за редовна настава на српски наставен јазик од прво до деветто одделение по сите наставни предмети се преведени и издадени. Сите учебници кои се обезбедуваат по основ на откуп на тиражи се дистрибуирани до училиштата. Учебниците кои се обезбедуваат по основ на печатење ќе бидат дистрибуирани по завршување на печатењето на истите, вклучувајќи ги и учебниците по предметот српски јазик за шесто и седмо одделение. Учебниците за предметот српски јазик за прво и второ одделение ќе бидат печатени и дистрибуирани по завршување на процесот на одобрување.
- Учебниците за изборните предмети од трето до деветто одделение во деветгодишно основно образование не се преведуваат бидејќи истите се печатат на јазикот на заедницата за која е наменет а состојбата е следна:
- Учебниците за предметот јазик и култура на власите од трето до шесто одделение се печатени и дистрибуирани , додека од седмо до деветто ќе бидат дистрибуирани по завршување на печатењето.

---

¹⁶ Закон за учебници за основно и средно образование, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 98/2008; 99/2009; 83/2010; 36/2011; 135/2011; 46/2012; 24/2013; 120/2013 и 29/2014

- Учебниците за предметот јазик и култура на бошњациите од трето до деветто одделение ќе бидат дистрибуирани по завршување на печатењето, а дистрибуиран е учебникот за шесто одделение.
- Учебниците за предметот јазик и култура на ромите од трето до петто одделение се печатени и дистрибуирани, додека од шесто до деветто ќе бидат дистрибуирани по завршување на процесот на одобрување и печатењето.
- Учебниците за редовна настава на турски наставен јазик во средно образование по сите наставни предмети во зависност од пројавениот интерес за изучување на подрачје, комбинација, струка и образовен профил се преведени и издадени. Сите учебници кои се обезбедуваат по основ на откуп на тиражи се дистрибуирани до училиштата. Учебниците кои се обезбедуваат по основ на печатење ќе бидат дистрибуирани по завршување на печатењето на истите, вклучувајќи ги и учебниците по предметот турски јазик за прва и втора година.

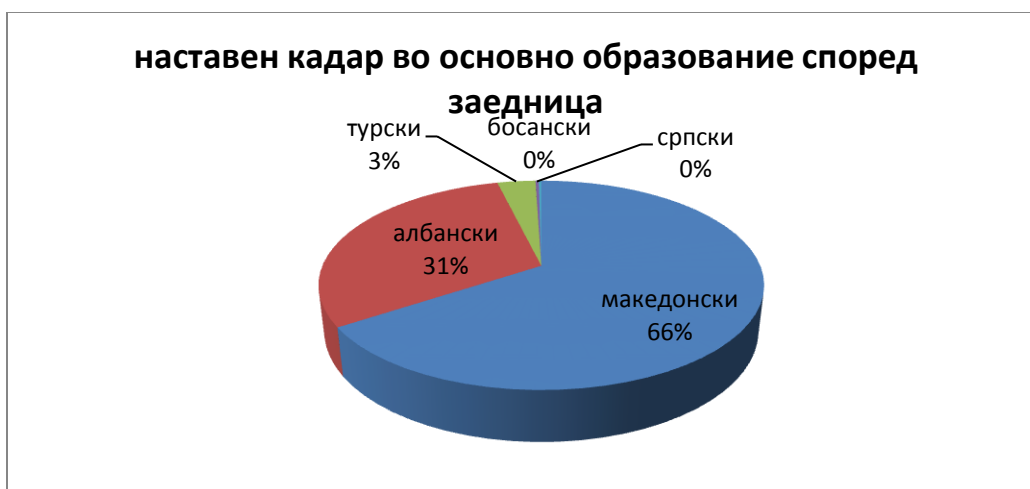
*Наставен кадар во образовниот систем на Р.М.*¹⁷

- **Наставен кадар во основно образование**

Наставен кадар	машки	женски	
Вкупно			со полно работно време
17791	5428	12363	14648

➤ Според изјаснетост во однос на етничка припадност

	со полно работно време	од тие на определено време
Македонски	9633	857
Албански	4456	831
Турски	485	162
Српски	42	9
Босански	32	3
Вкупно	14648	1853

¹⁷ Државен завод за статистика / Соопштение со бр 2.4.17.05 од Мај .2017 година / Основни - средни училишта, ученици и наставен кадар

- **Наставен кадар во средно образование**

Наставен кадар	машки	женски	
Вкупно			со полно работно време
7289	2882	4407	6234

➤ Според изјаснетост во однос на јазикот на кој се изведува наставата

	со полно работно време	од тие на определено време
Македонски	4168	756
Албански	1633	230
Турски	167	27
Англиски	266	42
Вкупно	6234	1055

- Наставен кадар во високо образование

➤ Наставници и соработници во наставата според научните квалификации, траењето на работното време и полот, 2014/2015

Вкупно	Според научните квалификации				Траење на работното време		
	др. На науки	мр. На науки	специјалисти	со високо образование	со полно раб.време.	со покусо од полното	со договор на дело
3616	2443	902	147	57	2923	113	

➤ Наставници и соработници според научната квалификација и припадноста кон етничка заедница, вкупно, 2014/2015

	вкупно	Етничка заедница								
		македонци	албанци	турци	роми	власи	срби	бошњаци	други	не изјаснати
вкупно	3616	2905	540	30	-	27	45	6	61	2
доктори на науки	2453	2012	313	19	-	17	37	5	48	2
магистри на науки	909	686	189	8	-	9	6	-	11	-
специјалисти	177	156	18	1	-	1	1	-	-	-
високо образование	77	20	20	2	-	-	1	1	2	-

Партиципативен форум со тема за образование

Агенцијата за остварување на правата на заедниците во склоп на својата работна дејност на ден **17.10.2017** година во хотел АРКА во соработка со мисијата на ОБСЕ во Скопје за потребите на заедниците кои се под 20% од вкупното население во Р.Македонија организираше тематски состанок на Партиципативниот форум насловен како **„Подобрување на квалитетот на образованието на јазиците на припадниците на заедниците“**. На тематскиот состанок се утврдени проблемите а воедно и потребите на заедниците за образование на сите нивоа и се констатирани следните заклучоци заедно со членови на партиципативниот форум кој е составен од владин и невладин сектор.

- Сите заедници (редовна настава и изборен предмет) се соочуваат со проблемот на несоодветен стручен наставен кадар, која претставува една од главните причини за слабиот квалитет на наставата и губењето интерес кај родителите и учениците за следење на редовна настава
- Наставниот кадар на наставните јазици на заедниците не посетува обуки и семинари за нивно стручно усовршување
- Формирана работна група од страна на Министерството за образование која е составена од Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците, Биро за развој на образование, Педагошка служба и наставниот кадар на О.У. „Дитуриа“ која ќе работи на изнаоѓање на решение за трансформација на експериментална настава во редовна настава на босански наставен јазик.
- Од 2007/2008 наставна година на српската заедница и е ускратено правото за изучување на предмет „Јазик и култура на Србите“
- Во некои општини учениците припадници на етничките заедници по завршувањето на петто одделение (оделенска настава) се принудени образованието (предметна настава) да го продолжат на друг наставен јазик или да патуваат во други околни училишта.
- Кај ромската заедница е прилично запоставено изучувањето на изборниот предмет „Јазик и култура на Ромите“ поради преголемото акцентирање за стипендирање на татори и ментори , истражувањата на терен покажуваат дека во одредени средини постои интерес за изучување на овој предмет но отежната е реализацијата поради немање на соодветен наставен кадар .
- Одобрени се учебници за изборните предмети „Јазик и култура на Власите“ и „Јазик и култура на Бошњациите“ од 3-9то одделение, додека за изборниот предмет „Јазик и култура на Ромите“ се одобрени учебници само од 3-6то одделение.
- За редовна настава на српски наставен јазик одобрени се учебниците од 3-9то , додека постапката за одобрување на учебниците за прво и второ се во тек.

- За редовна настава на турски наставен јазик одобрени се сите учебници од прво до девето одделение меѓутоа изостанува печатење и дистрибуирање на некои учебници до училиштата.
- Наставниот кадар кој реализира настава на турски наставен јазик предлага помошните наставни средства и помагала да се печатат на турски јазик и обучувањето и усовршувањето за наставниот кадар да се одвиваат на турски јазик
- Претставниците на турската заедница бараат стручната служба во училиштата (педагог, психолог, дефектолог) да го познава наставниот јазикот на учениците.
- Формирани се авторски тимови за изготвување на учебници за прва година средно гимназиско образование и за втора година средно стручно образование на турски наставен јазик.
- Формирани се комисии за измени и дополнувања на законот за учебници со цел поголемо учество на заедниците во креирањето на содржините на учебниците. Имено членот 14 од Нацрт измените и дополнувањата на законот за учебници дава можност заедниците да влијаат на измена на содржината на учебникот до 30%.
- Се работи на нов систем односно нова апликација за нарачка на учебници од страна на училиштата
- Претставниците на бошњачката заедница сметаат дека постојат попречувања и административни блокади при имплементацијата на наставата на босански јазик од страна на Бирото за развој на образование

Препораки

- Релевантните државни институции да работат во насока на континуирано подобрување на квалитетот на наставниот кадар на заедниците .
- Да се превземат мерки и да се воспостават соодветни предуслови од страна на училиштата, единиците на локалните самоуправи во насока на развивање свесност меѓу родителите и децата за можностите за изучување на изборен предмет "Јазик и Култура" на заедниците.
- Да се овозможи право на изучување на изборен предмет „Јазик и култура на Србите“ во средини каде не се исполнети условите за следење редовна настава на српски наставен јазик
- Во основните училишта каде што нема предметна настава (6-9) на турски и на српски наставен јазик и во средно образование каде не се испочитува правото за редовна настава на турски и српски јазик да се обезбедат услови за реализација на истите
- Помошните наставни средства и помагала да се печатат и на наставните јазици на заедниците а воедно и обучувањето и усовршувањето за наставниот кадар да се одвива на јазиците на заедниците
- Поради објективност во оценувањето на наставниот кадар од страна на Државниот просветен инспекторат, инспекторите да го владеат јазикот на кој се одвива наставата
- Стручната служба во училиштата (педагог, психолог, дефектолог) да го познава наставниот јазик на учениците
- Обезбедување на лектори по турски, српски, босански, ромски и влашки јазик
- Министерството за образование и наука- Педагошка служба да превземе мерки за печатење и издавање на учебници по сите наставни предмети од 1-во до 9-то одделение за редовна настава на сите наставни јазици и изборен предмет на заедниците кои не се достапни за учениците
- Во системот за нарачки за учебници да се внесе опцијата босански јазик
- Имплементација на правото на следење на редовна настава на босански јазик.
- Да се воспостават услови за настава на мајчин јазик или изучување на изборен предмет во средното образование со што учениците припадници на заедниците би продолжиле да развиваат свест за сопствената култура и припадноста кон заедниците.

Содржина

Предговор	2
Правна рамка за функционирање на образовниот систем во РМ	4
Основно Образование	4
-Основни училишта каде се изведува редовна настава на јазиците на припадниците на заедниците и изборен предмет	8
-Ученици во деветогодишно основно образование во РМ	11
Средно образование	14
-Средни училишта во РМ	
-Редовна настава на турски наставен јазик во средно образование	15
-Ученици во средно образование	16
Високо образование	18
-Студенти во високото образование на РМ	19
-Дополнителни квоти утврдени од Влада на РМ	20
Достапност на учебници во редовна и изборна настава на јазиците на заедниците	22
Наставен кадар во образовниот систем на РМ	24
Партиципативен форум со тема за образование	27
Препораки	29

Изработиле:

-Демент Хамза Демир

-Ирена Оровчанец